

Elektronikus könyvtár fizikai kutatóintézetben*

A dolgozat a KFKI Könyvtárának és Számítógép Hálózati Központjának közel harminc éve tartó együttműködését mutatja be a könyvtári munka számítógépesítése és az információszolgáltatás területén.

A Központi Fizikai Kutató Intézet Könyvtára (KFKI Könyvtár) 1953-ban jött létre. Országos feladatkörű tudományos szakkönyvtár. 1993-ban a KFKI átszervezés során öt kutatóintézetre vált szét. Ezek: KFKI Atomenergia Kutató Intézet, KFKI Anyagtudományi Kutató Intézet (KFKI ATKI), KFKI Mérés- és Számítástechnikai Kutató Intézet, KFKI Részecske- és Magfizikai Kutató Intézet (KFKI RMKI), valamint KFKI Szilárdtestfizikai Kutató Intézet. A KFKI-ból profitorientált szervezetek (kft.-k) váltak ki, amelyek nagyrészt a KFKI Számítástechnikai Rt. keretében működnek. A könyvtár elvileg a KFKI központi szervezetéhez, az ún. KFKI jogutód szervezetéhez tartozik, gyakorlatilag az öt kutatóintézet egyike, a KFKI ATKI felügyelete alatt működik, hivatalosan tehát a KFKI ATKI Könyvtára. Feladata azonban továbbra is szolgáltatás a telephelyen működő öt kutatóintézet számára. Ugyanezen a telephelyen működik az MTA Iztópkutató Intézete (IKI) is, melynek önálló könyvtára van. Működnek a telephelyen kihelyezett egyetemi tanszékek (ELTE, BME) is, és számos doktorandusz tanul itt, akik szintén használják a könyvtárat.

A KFKI Könyvtár gyűjtőköre a fizika, kémia, anyagtudomány, számítástechnika, matematika, elektronika szakirodalma. Állománya: ~70 000 könyv és konferenciakiadvány, ~90 000 kutatási jelentés (report), ~37 000 folyóiratgyűjtemény.

A Számítógép Hálózati Központ (SZHK) elődje a 60-as évek első felében alakult. Sok átszervezésen, létszám- és névváltoztatáson esett át. Számos úgynevezett „központi számítógépet” működtetett, az URAL-1-től kezdve az ESZR és a TPA sorozat gépeiig, míg eljutott a jelenlegi UNIX rendszerű szervergépekig. Az SZHK jelenlegi nevét és működési kereteit ugyancsak az 1993. évi átszervezés során kapta, amikor a KFKI Könyvtárhoz hasonlóan elvileg a KFKI jogutód szervezetéhez, gyakorlatilag pedig az egyik kutatóintézet, a KFKI RMKI a felügyelete alá került. Feladata és felelőssége szolgáltatások nyújtása a csillebérci telephe-

lyen működő hat kutatóintézet számára, valamint NIIF regionális központként ezen túlmenően a hazai Hungarnet-közösség számára is.

Mivel a KFKI Könyvtár és az SZHK működése egyaránt több intézetet szolgál, mindkettőnek a tevékenységét az intézetek által delegált kutatókból álló bizottságok segítik; a KFKI Könyvtár munkáját a Könyvtárbizottság, az SZHK-ét pedig a Számítástechnikai Bizottság. Ezek az olvasók, illetve felhasználók érdekeit képviselik, tanácsadó, döntés-előkészítő szervként működnek. Sajnálatos, hogy az utóbbi években a Könyvtárbizottság tevékenységének jelentékeny részét a lemondandó folyóirat-előfizetések listájának az összeállítása teszi ki.

A számítógépes könyvtári szolgáltatások kezdetei a KFKI-ban

1970-ben indult meg az információ-visszakeresési szolgáltatás a KFKI-ban – az országban elsőként – a Chemical Abstracts adatbázisból, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárának kezdeményezésére, ICL 1905 számítógépen, mágnesszalagról. A feldolgozást végző BINAR programrendszert, melyet az azóta fiatalon elhunyt kollégánk, Horváth Iván dolgozott ki, Lengyelországban is átvették. A BINAR rendszer később más adatbázisokra (INSPEC, INIS, Metadex, WAA stb.) és IBM-kompatibilis gépekre is átdolgozva egészen 1993-ig használatban volt.

A könyvtár saját anyagainak számítógépes feldolgozása 1971-ben kezdődött a kutatási jelentések (reportok) adatainak számítógépre vitelével: az adatrögzítés lyukszalagon, lyukkártyán, később az intézetben (Telbisz Ferenc és munkatársai által) kifejlesztett CEDRUS terminálkezelő rendszer segítségével történt. A heti gyarapodási jegyzékek, a negyedéves és éves katalógusok készültek számítógépen.

* A DAT '96 konferencián elhangzott előadás alapján.

A 80-as évek közepén OMFB-IIF adatbázis-építési pályázat segítségével a report könyvtár katalógusát a CDS/ISIS programrendszerre telepítettük át. Később a katalógus a MicroSIS változat alá került, VMS operációs rendszerrel működő gépre, és megkezdődött a könyvek katalógusának építése is. Az Izotópkutató Intézet Könyvtára is csatlakozott a rendszerhez saját katalógusának építésével. Ehhez a fokozathoz IIF-pályázatból kaptunk támogatást.

A katalógusok hálózaton való elérése akkor vált lehetségessé, amikor a KFKI 1990-ben X.25-ös vonalon csatlakozott a hazai IIF-hálózathoz. Ezután létrejött az egyik első magyarországi béreltvonalas Internet-kapcsolat is, amely 1991 végétől 1994-ig a KFKI RMKI-t kötötte össze a CERN-nel (European Organization for Nuclear Research, Genf, Svájc). 1991-ben az IIF program keretében létrejött a hazai felsőoktatási, kutatási és közgyűjteményi Internet gerinchálózat, amely az európai kutatói hálózatokhoz kapcsolódik, ehhez a KFKI ugyancsak csatlakozott. Ezekben a fejlesztésekben, alkalmazásokban a KFKI Könyvtár és az SZHK mindvégig szorosan együttműködött.

A jelen

Az elmúlt évben saját erőből beszereztük az ALEPH integrált könyvtári rendszert. A SPARC10 szervergépet, amelyen a rendszer SOLARIS operációs rendszer alatt működik, az IIF eszközpályázatán nyertük. Az ALEPH rendszerben működő könyvtári katalógus 1996 februárjától érhető el a hálózaton:

telnet://libserv.kfki.hu/

login: aleph

Ezzel felépült a KFKI és az Izotópkutató Intézet könyvtárájának, és a KFKI kutatásjelentés-állományának adatait tartalmazó OPAC (Online Publicly Accessible Catalog = online nyilvános katalógus). Jelenleg arra készülünk, hogy a folyóirat-katalógust MicroSIS alól áttelepítsük, valamint a kölcsönzési modult üzembe helyezzük. Pénzügyi okok miatt nem sikerült még beszereznünk az ALEPH rendszerhez külön modulként csatlakozó Web-interfészt.

A könyvtár a kutatóknak tértítésért online információkeresést végez a DIALOG rendszerből. Az olvasóteremben nyilvános terminálok, valamint CD-olvasók is rendelkezésre állnak.

Miért az ALEPH rendszert választottuk?

Évekig készültünk a beszerzésre. Cégekkel tárgyaltunk, árajánlatokat kértünk, bemutatókra

jártunk, felkerestünk hazai és külföldi könyvtárakat, amelyek már integrált könyvtári rendszert használtak. Összefoglaljuk a szempontokat, melyek alapján az ALEPH mellett döntöttünk:

- Az ALEPH felhasználóbarát felhasználói felületet nyújtott. A mai igények mellett ez már kevésbé áll fenn, ma a felhasználók a Web-felületet igénylik. Az ALEPH ma már rendelkezik Web-felülettel is, ennek beszerzési költségei azonban jelentékenyek.
- Az ALEPH kellemesen és teljes funkcionalitással használható VT100, VT200, VT300 stb. típusú terminálokról, nem igényel IBM 3270 típusú, illetve X-terminálokat.
- Az országban már sok könyvtár használta az ALEPH-et (jelenleg ez a szám már meghaladja a 30-at), tehát lehetett hazai tapasztalatokra támaszkodni.
- Jelentős külföldi fizikai kutatóintézetekben is, amelyekkel a KFKI-nak kapcsolata van (pl. a CERN-ben), ez a rendszer működik.
- Könnyen megoldhatónak bizonyult a magyar ábécé kezelése, ezen belül mind a magyar ékezetes karakterekkel, mind az angol ábécé megfelelő alapbetűivel való keresés.
- Az ALEPH-et használó könyvtárak katalógusai összekapcsolhatók (chain), az összekapcsolt katalógusokban egyidejűleg végezhető a keresés.
- Végül, de nem utolsósorban: az ALEPH beszerzési árát, ha nehezen is, elő tudtuk teremteni (ezt az Ex Libris cég értékesítési politikájának számunkra kedvező változása tette lehetővé).

Az ALEPH felhasználóit a felhasználók nemzetközi érdekvédelmi szervezete, az ICAU (International Corporation of ALEPH Users) is segíti, amely az igényeket, problémákat rendszeresen továbbítja a fejlesztő céghez. Magyarországon is létrejött a Magyar ALEPH Csoport (MACS), az ALEPH rendszert használó könyvtárak tömörülése (vezetője *Egyházy Tiborné*, a Veszprémi Egyetem Központi Könyvtárának igazgatóhelyettese), amely évente többször tart összejöveteleket a hazai forgalmazó cég részvételével. Itt a felmerülő problémákat meg lehet vitatni, egymással kapcsolatot lehet tartani. (A magyar számítógépes adatbázisok, könyvtári katalógusok építői talán nem mind fordítanak kellő figyelmet arra, hogy a magyar szavakat ékezet nélkül is lehessen keresni. Az Internet világhálózatot olyanok is használják, akik a magyar ábécé ékezetes betűit nem ismerik; vagy ha ismerik is, nincsenek felkészülve arra, hogy bevigyék őket a billentyűzeten. Nem beszélve arról, hogy – főleg a külföldön megjelent idegen nyelvű kiadványokban – egy-egy magyar szerző neve előfordulhat ékezettel, vagy ékezet nélkül is. Ezért fontos lenne minden adatbázisban, OPAC-

ban megoldani az alfabétával való keresést. Kisé frusztrálnak érzem magamat mindannyiszor, amikor egy hazai könyvtár katalógusába belépve az *Author=Zimanyi* kereséskérdésre a „nincs találat” választ kapom: ékezetesen, *Author=Zimányi* formában megismételve a kérdést azonban kiderül, hogy mégiscsak van találat.)

Egy fizikai kutatóintézeti könyvtár jellegzetességei

Melyek egy fizikai kutatóintézeti könyvtár különleges ismérvei, amelyek meghatározzák a könyvtár és az olvasók kapcsolatát? Azok a jellegzetességek, amelyeket alább felsorolunk, természetesen más szakkönyvtárakra is jellemzők lehetnek. Úgy lehetne azonban megfogalmazni, hogy a könyvtárak, kiadók és olvasók „arany háromszöge” itt talán kissé más képet mutat, mint más szakterületeken.

- *Az olvasók nagy része egyszersmind szerző is, maga is publikál, folyóiratokban, reportokban, konferenciakiadványokban, szakkönyvekben.*
- *Az olvasó az információhoz sürgősen, a megjelenés után azonnal, sőt, lehetőleg még a megjelenés előtt hozzá akar jutni.*
- *Az olvasók számottevő része járatos a hálózat használatában, ismeri a hálózati információkeresés, a hálózaton való publikálás módszereit. Ugyanakkor természetesen itt is vannak még olyan olvasók, felhasználók, akik idegenkednek a hálózat használatától, akiket meg kell nyerni, segíteni kell őket a hálózat használatában.*
- *Az olvasók nagy része intenzíven részt vesz nemzetközi együttműködésekben, ezért hozzá akar férni a nemzetközi információforrásokhoz, adatbázisokhoz. Ugyanakkor érdekelt abban is, hogy saját adatai, publikációi ezekben megjelenjenek, saját intézetének, saját kutatómunkájának eredményeit mihamarabb elérhetővé tegye a világ számára.*
- *Megváltoztak a publikációs szokások. A folyóirat-szerkesztőségek, kiadóvállalatok, konferenciaszervezők nagyrészt TeX-ben, L^AT_EX-ben várják a cikkek, előadások szövegét. Általában a szerzők rendelkezésére bocsátják azokat a makrókészeteket is, amelyekkel a kéziratot a megkívánt formátumban állíthatják elő (pl. AMSTeX, APSTeX). A kéziratot – amelyet már egyre kevesebb joggal nevezünk „kézirat”-nak, hiszen papíron talán elkészülésének teljes folyamata során sem jelenik meg – a szerkesztőségek elfogadják elektronikus levélben, sőt többnyire már így is kéri. Csökkent a nyomtatásban megjelenő kutatási jelentések, reportok, preprintek szerepe: a preprint szervereken ke-*

resztül közzétett preprint sokkal gyorsabban eljut az érdekelt kutatókhoz.

- *Megjelentek a fontosabb fizikai folyóiratok elektronikus változatai. Teljes anyagukhoz általában nem juthat hozzá bárki; általában csak jelszóval férhetnek hozzá azok, akik a papíron megjelenő változatot előfizetik. Egyes esetekben a kiadó az elektronikus változatért külön díjat is kér.*

Információszolgáltatás a KFKI-ban

A KFKI Könyvtár és az SZHK közösen törekszik arra, hogy minél jobb információszolgáltatást nyújtson a kutatóknak. Ennek legfontosabb eszköze a hálózati információszolgáltatást forradalmasító, robbanásszerűen terjedő *World Wide Web (WWW)*, a világot átszövő információs háló. Érdekes emlékeztetnünk arra, hogy ezt *Tim Berners-Lee* és munkatársai a CERN-ben fejlesztették ki, a CERN kísérletekben részt vevő – gyakran egymástól nagy földrajzi távolságokra dolgozó – kutatócsoportoknak, a nagyenergiájú fizikusok nemzetközi közössége, az ún. HEPnet (High Energy Physics Net) együttműködésének megkönnyítésére. A fizikai kutatás igényei állandó ösztönzést jelentettek az Internet hálózat fejlesztői számára, így nem véletlen, hogy a fizikai kutatás is hozzájárult ahhoz, hogy az információszolgáltatás a hálózaton minél hatékonyabb legyen.

A KFKI WWW (<http://www.kfki.hu>) közös címlapról elérhető a telephelyen működő kutatóintézetek által felépített intézeti WWW-k, valamint az egész telephely számára fontos közös információk. Ez utóbbiak között a KFKI Könyvtár és az SZHK Web-oldalai, valamint számos témakör (fizika, könyvtári információk, oktatás stb.) szerint összegyűjtött információk, kapcsolódási pontok (linkek) találhatóak a címlapon. A nemzetközi kapcsolatokra való tekintettel természetes, hogy az információk lehetőség szerint mind magyar, mind pedig angol nyelven megtalálhatók legyenek. A WWW a KFKI korábbi Gopher rendszerének fokozatos átalakításával épül. *Feladatunknak tekintjük, hogy országos szinten a fizikára, és a fizikusok által igényelt könyvtári információkra vonatkozólag mind a hazai, mind pedig a magyar fizika iránt érdeklődő külföldi (magyar vagy nem magyar) felhasználók számára a KFKI WWW minél teljesebb információforrás, minél jobb kiindulópont legyen.*

Ennek érdekében arra törekszünk, hogy a KFKI kutatói számára a KFKI szervergépein, a KFKI WWW-ben könnyen elérhető legyenek:

- a KFKI és IKI Könyvtár információi, katalógusok, gyarapodási jegyzékek, kézikönyvek stb.;
- a hálózaton elérhető magyarországi könyvtári katalógusok, valamint a fizikusok számára fon-

tos külföldi könyvtárak katalógusai, pl. a CERN ALICE (ALEPH In CERN) rendszere, a Library of Congress (USA), a University of California Melvyl rendszere;

- a fizikával foglalkozó magyarországi kutatóintézetek, illetve egyetemi, főiskolai tanszékek WWW szervei;
- elektronikus folyóiratok, jelszóhoz (password) kötött folyóiratok esetében azok, amelyekhez a KFKI-nak jelszava van, pl. Elsevier, IOP, APS által kiadott folyóiratok;
- fontos tartalomjegyzék- és cikkmásolatküldő szolgáltatások (CARL, OCLC, SwetScan);
- preprint szervek;
- a KFKI által működtetett levelezési listák (fizikusok, könyvtárosok, tanárok számára);
- a news szolgáltatásban az általában elérhető newsgroupokon kívül a kutatókat érdeklő speciális (pl. CERN) newsgroupok;
- a fizika területén hasonló központi szolgáltatást vállaló külföldi WWW szervek, pl. CERN, Stanford Linear Accelerator Laboratory, Fermilab, TIPTOP.

Felmerült egy javaslat arra is, hogy a KFKI és a CERN könyvtári katalógusát összekapcsoljuk (chain). Mivel mindkét könyvtár az ALEPH rendszer használja, erre lehetőség van: egyelőre előzetes megbeszélések folynak.

Törekszünk arra is, hogy a világban a magyar fizikáról hozzáférhető adatok lehetőleg pontosak és naprakészek legyenek. Ezért figyelemmel kísérjük a fontos központi szolgáltatást végző külföldi WWW szervekben a magyar fizikai kutatásról, kutatóintézetekről, egyetemekről megjelenő információkat. Szükség esetén, ha az adatok pontatlannak, hiányosak vagy elavultak, ezek javítását kérjük. Információszerzési feladataink részének tekintjük azt is, hogy a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) fizika polcának „polcgazda” szerepét a KFKI web-mestere, Szalay Istvánné vállalta.

A KFKI SZHK által működtetett levelezési listák

Az alábbi nyilvános – bárki által előfizethető, írható, olvasható – levelezési listákat működtetjük:

- *fizinfo* – az Eötvös Loránd Fizikai Társulat híradója,
- *MIX* (Mössbauer Information Exchange),
- *IBIS* (Ion Beam Information Service),
- *macs-1* – a Magyar ALEPH Csoport (MACS) levelezési listája,
- *nap-1* – SUN rendszergazdák, rendszerprogramozók levelezési listája,

- *security-1* – hálózati biztonsági kérdésekkel foglalkozó levelezési lista,
 - *Szechenyi-1* – kutatók tudománypolitikai vitafóruma,
 - *tanforum* – számítástechnikát tanító, alkalmazó középiskolai tanárok levelezési listája.
- Belső levelezési listákat is működtetünk, csak KFKI-s felhasználók számára:
- *kfkilib-com* – a KFKI Könyvtárbizottság tagjai részére,
 - *sman-list* – a KFKI-intézetek rendszermenedzserei részére,
 - *sztb-list* – a KFKI Számítástechnikai Bizottság tagjai részére,
 - *kfkusers* – a KFKI számítógép-felhasználói részére.

A levelezési listákat a *majordomo* listserverrel (*majordomo@lists.kfki.hu*) működtetjük.

Preprint szervek, könyvtárak

Már említettük, hogy a papíron megjelenő preprintek, intézeti reportok helyett egyre inkább elektronikus levelezési listák, WWW rendszerek, *preprint* szervek nyújtanak segítséget, hogy az elkészült publikációk eljussanak a témában érdekelt kutatókhoz. A fizika területén a legismertebb a Los Alamos National Laboratory (LANL) preprint szerver szolgáltatása. Segítségével a szerzők által (többnyire TeX, L^AT_EX, illetve Postscript formában) beküldött kutatási reportok a WWW-n, illetve a témának megfelelő levelezési listán gyakorlatilag azonnal olvashatók. A LANL szolgáltatás európai tükrözését a tengerentúli vonalak sávszélességével való takarékoskodás érdekében a trieszti International School for Advanced Studies (Scuola Internazionale Superiore di Studi Avanzati = SISSA) vállalta. Az elméleti magfizikai reportokat terjesztő *nucl-th* levelezési listára például a *listserv@babbage.sissa.it* címre küldött *subscribe nucl-th* szövegű levéllel fizethetünk elő. Közel húsz levelezési lista található még itt, a magfizika, nagyenergiájú fizika, szilárdtestfizika, anyagtudomány stb. területén. A preprintek a Los Alamos National Laboratory, illetve a SISSA WWW szerverén is elérhetők. A WWW szervereken a preprintek mellett megtalálhatók a szövegformázó programokhoz (TeX és L^AT_EX) szükséges makrókészközök, segédprogramok, valamint fizikusok és matematikusok e-mail címgyűjteménye is. A WWW szervek címei (URL):

<http://xxx.lanl.gov/>

<http://babbage.sissa.it/>

Preprintek fontos lelőhelye – elsősorban a nagyenergiájú fizika területén – a CERN Könyvtárának preprintserver-szolgáltatása is (<http://preprints.cern.ch>). Ez elérhető a CERN WWW-n

(<http://www.cern.ch>), illetve a CERN ALEPH (ALICE) rendszerén (<http://alice.cern.ch/>) keresztül is. Itt nemcsak a CERN által kiadott évi több száz reportot érhetjük el nyomtatható (Postscript stb.) formában; a CERN Könyvtárába beérkezett reportokat is beolvassák szkennelvel, és elhelyezik a preprint adatbázisban. Így évi több ezer report teljes szövege válik elérhetővé. Érdemes megjegyezni, hogy a CERN Könyvtár referenciákat (idézetek, hivatkozások) tartalmazó adatbázis felépítését is tervezi.

Fontos preprint WWW szerver a nagyenergiájú fizika területén a Stanford Linear Accelerator Laboratory (SLAC) szervere: <http://www-spires.slac.stanford.edu/find/hep>). A SLAC laboratórium SPIRES adatbázisa a nagyenergiájú fizika területén fizikusok e-mail címjegyzékét, intézetek, konferenciák adatait is tartalmazza. Ugyancsak fontos a nagyenergiájú fizikának az Egyesült Államokban működtetett WWW szervere is (<http://www.hep.net/>). A fizika művelői számára igen fontos a világ nagy egyetemi, kutatóintézeti könyvtárainak, és más jelentős könyvtáraknak – a CERN már említett könyvtára, a University of California könyvtára (MELVYL library system <http://www.dla.ucop.edu/>), a Library of Congress (USA) (<http://www.loc.gov>), az OCLC (Online Computer Library Center) (<http://www.oclc.org>). Sok nagy könyvtár a könyvtári katalógusnak, a könyvek, folyóiratok, kutatási jelentések, évkönyvek adatainak hálózatban való elérhetővé tételén túl további szolgáltatásokat is nyújt.

Fontosak a folyóiratcikkekről tartalomjegyzék- és cikkmásolatküldő szolgáltatások. Itt a Colorado Association of Research Libraries (CARL) egyesülés UNCOVER szolgáltatását (<http://www.carl.org/>), és a hazai hálózaton (BME) is elérhető SwetScan szolgáltatást (<http://delfin.eik.bme.hu/ili-login/>) kell elsősorban említenünk.

Elektronikus folyóiratok, kiadók, adatbázisok

Az utóbbi időben egyre több „hagyományos” folyóirat teszi anyagát elektronikus úton is elérhetővé, így például a jelentős fizikai folyóiratok közül a *Physics World*, *Nuclear Physics*, *Physics Review Letters*, az általánosabb érdeklődésű folyóiratok közül a *Science*, a *Nature*. Az IOPP (*Institute of Physics Publishing*) által kiadott mintegy 40 folyóirat is hozzáférhető a hálózaton (*Physics World*, *Scientific Computing World*, *Opto & Laser Europe*, *Classical and Quantum Gravity* stb.) (<http://www.ioppublishing.com/>). Míg a „csak” elektronikus folyóiratok általában ingyenesek, a papíron is

megjelenő folyóiratok az elektronikus változat elérését feltételekhez kötik, pl. csak olyan intézetekből engedik a hozzáférést, amely intézet könyvtára a folyóirat igazolt előfizetője. A kiadók érthetően nem akarják elveszíteni az előfizetési díjából származó bevételüket, a verseny azonban arra kényszeríti őket, hogy anyaguk mihamarabb az olvasóhoz kerüljön, a nyomdai átfutás, postai szállítás kiiktatásával. Versenytársat látnak a díjmentes elektronikusreport-küldő szolgáltatásokban is. A szolgáltatásoknak ez a formája még nem eléggé kiforrott, a kiadók maguk is keresik a számukra és az olvasók számára egyaránt megfelelő utat.

Itt szólunk a nagy könyv- és folyóirat-kiadók, pl. a Springer (<http://www.springer.de/>), Elsevier (<http://www.elsevier.nl/>), Macmillan kiadó (<http://www.mcp.com/>) WWW szervereiről.

Csak néhányat említtünk a legfontosabb adatbázisok közül. A NASA adatbázisok a NASA Lunar and Planetary Institute WWW szerverén található meg (<http://www.nasa.gov/>). Elsősorban a magfizikával foglalkozóknak jelent gazdag információforrást az NDIS (Nuclear Data Information System) információs rendszer (<http://www.iaea.or.at/>), amely Ausztriában működik, és többek között az alábbi adatbázisokhoz kínál hozzáférést: Low and intermediate energy nuclear physics bibliography, Evaluated experimental nuclear structure data, Evaluated numerical nuclear data stb.

USENET hírcsoportok, közérdekű információk

A USENET tematikus hírcsoportok (*newsgroup*) leveleit hét nagy tematikus főcsoportba és sok kisebb csoportba sorolták. A fizikus közösség számára elsősorban a „sci” főcsoport érdekes, melynek elnevezése a „sciences” szó rövidítéséből származik. A fizika különböző területeivel foglalkozó csoportok legtöbbször ebben a főcsoportban található, így a *sci.physics*, *sci.astro*, *sci.materials*, *sci.math* és *sci.research* csoportok és ezek alcsoportjai is.

Egyes intézetek, egyetemek is létrehozzák saját hírcsoportjaikat az ott dolgozók gyors kommunikációjának megteremtésére. A KFKI WWW szerverén, illetve news szolgáltatásán keresztül elérhetők a CERN saját hírcsoportjai is, ezeknek a neve a cern. karakterekkel kezdődik.

Információsztárszolgálati feladatainkat úgy értelmezzük, hogy WWW rendszerünkben ne csak a szoros értelemben vett kutatási és oktatási információkat bocsássuk a fizikus közösség rendelkezésére, hanem ennél általánosabb feladatokat is ellássunk. Egyrészt a kapcsolódó tudomá-

nyok számára is igyekszünk információt adni, így a vegyészek Chemonet rendszerét szintén a KFKI WWW fogadja be. Másrészt törekszünk arra, hogy olyan információk, amelyek a kutatók munkáját, kapcsolattartását segítik, elérhetőek legyenek. Ebben szem előtt tartjuk azt is, hogy a fizikus közösség tagjai sok nemzetközi együttműködésben vesznek részt, sokan tartózkodnak rövidebb-hosszabb ideig külföldön, azonban fontos nekik, hogy a hazai információkról naprakészen tájékozva legyenek. Közzéteszünk pályázati, alapítványi információkat, ösztöndíjakra, doktori iskolákra, álláslehetőségekre vonatkozó híreket, illetve ha az információ más WWW-n megtalálható, akkor a megfelelő helyre mutató linkeket illesztjük saját WWW-nkbe. Helyet adunk általános kulturális információk – pl. színházi, tévéműsorok, tájékoztató újonnan megjelent könyvekről – közzétételének is. A millecentenárium évében az ehhez kapcsolódó rendezvényekről hozzáférhető információkat is gyűjtjük.

Mérlegkészítés

A KFKI Könyvtára és Számítógép Hálózati Központja több évtizeden keresztül együttműködve fokozatosan jutott előre a könyvtári alkalmazások területén. Az együttműködés keretében megvalósult az integrált könyvtári rendszer, habár ma már ennek korszerűsítésére, továbbfejlesztésére volna szükség. Sikerült a fizikus kutatók számára egy sok szempont figyelembevételével épülő szakmai információszolgáltatást létrehozni. Eredményeinket a pályázati lehetőségek (NIIF, OMFB, OTKA) nélkül nem tudtuk volna elérni.

Komoly nehézséget okoz munkánkban, fejlesztési elképzeléseink megvalósításában a könyvtárakat sújtó pénzhiány. Így például emiatt nem sikerült számottevő CD-ROM állományra szert tenni, noha ez fontos lenne. Riasztó, hogy a könyvtár költségvetése évek óta névértékben azonos szinten marad, miközben a folyóirat-előfizetési díjak az inflációt messze meghaladó mértékben növekednek. Emiatt a könyvtár évről évre jelentős szám-

ban kényszerül folyóiratokat lemondani, illetve a könyvbeszerzéseket csökkenteni. Ez megnehezíti azt, hogy bizakodással tekintsünk a jövőbe.

Záró gondolatok

A KFKI Könyvtár és Számítógép Hálózati Központ együttműködéséről P. V. Rao (Missouri State University, USA) megállapítása foglalja össze számunkra a fő tanulságot: *Academic libraries and academic computer centers: united we stand; divided we fall* (= Egyetemi könyvtárak és számítógépközpontok: együtt fennmaradunk, külön elbukunk).

Az International Publishers Association 1996. évi barcelonai ülésén elfogadott „Position Paper” így jellemzi mostani korszakunkat: *The new electronic environment is coming like a speeding train or a tidal wave inevitable and unstoppable* (= Az új elektronikus környezet kikerülhetetlenül és feltartóztathatatlanul jön, akár a gyorsvonat vagy a szökőár). Ehhez a gondolathoz hozzátartozik, hogy nem mindegy, fel tudunk-e szállni erre a gyorsvonatra, vagy az csak elrobbog mellettünk.

Végül álljon itt Brock N. Meeks cikkének címe (Communications of ACM, 39. köt. 9. sz. 1996. p. 13.): *Dragging a Kicking-and-Screaming Government into the 21st Century* (= A visítva kapálódzó kormányzat átvonszolása a 21. századba). A cikk az amerikai kormányzatnak az „information superhighway” kezdeményezésével kapcsolatos, olykor ellentmondásos tevékenységével, állásfoglalásaival foglalkozik. Ebből a címből elsősorban a „Kicking-and-Screaming” jelzőt szeretném kölcsönvenni. Úgy gondolom, hogy miként Brock N. Meeks az amerikai szakemberek feladatának tekintti, hogy az olykor visítva kapálódzó kormányzatot átvonszolja a 21. századba, nekünk is feladatunk „Kicking-and-Screaming” olvasóinkat és felhasználóinkat, sőt, „Kicking-and-Screaming” önmagunkat is átvonszolni, vagy szelídebben: átvezetni a 21. századba. Szeretnénk remélni, hogy ehhez a szükséges feltételek is meglesznek.

Beérkezett: 1996. XII. 12-én.